

Dr. sc. Nada TOMOVIĆ

Filozofski fakultet Nikšić, Univerzitet Crne Gore

E-mail: nada.tomovic1@gmail.com

Stručni rad/Professional article

UDK/UDC: 94:(497.16)"1876/1878" Rastoder Š. (049.3)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2022.5.8.443>

Ibrahim Halil Sedes, OSMANSKI VOJNI POHOD NA CRNU GORU 1876-1878, priredio: Šerbo Rastoder, IHDAS, Almanah, Novi Pazar, Podgorica 2022, 390 str.

Akademik Šerbo Rastoder priredio je prevedno izdanje knjige Ibrahima Halila Sedesa *Osmanski vojni pohod na Crnu Goru 1876-1878*, koja sadrži detaljan opis toka vojnih operacija u Osmansko-crnogorskom ratu iz turskog (osmanskog) ugla na crnogorskom jeziku. Uvodna razmatranja o značaju ovog djela, opstrukcijama i nerazumijevanju da se podrži i realizuje ideja o njegovom prevođenju, kao i o značaju podataka koje sadrži vezano za jedan od najznačajnijih perioda crnogorske istorije, profesor Rastoder, kao inicijator njegovog prevođenja dao je u uvodnom dijelu pod naslovom *Riječ urednika*.

Iscrpnu biografiju Ibrahima Halila Sedesa u ovoj knjizi napisao je turski historičar Abidin Temizer. Sedes je završio Vojnu akademiju 1898. godine na kojoj će kasnije i predavati predmet „Osmanski pohodi“. Učestvovao je u Balkanskom ratu kao načelnik štaba Vardarske vojske, u činu potpukovnika a kasnije pukovnika. Kada je otišao u penziju 1924. godine posvećuje se pisanju. Napisao je 17 tomova knjiga o Osmanskim vojnim pohodima od 1875. do 1878. godine. Obradio je: Osmansko-ruski rat 1877-1878, bosansko-hercegovačke i bugarske ustanke, Osmansko-srpski rat i Osmansko-crnogorski rat 1875-1878. godine. Govorio je engleski, francuski i njemački jezik. Preminuo je 1958. godine u Istanbulu.

Za pisanje o osmanskom vojnom pohodu na Crnu Goru, Sedes je koristio francusku i njemačku literaturu, službene rukopise i telegrafe istaknutih osmanskih komandanata. Pored navedenog, pretpostavljamo da je posjedovao i neke ratne dnevnik e iako to on ne navodi u korišćenim izvorima. Na ovu pretpostavku navode nas nevjerovatni detalji kao što su toponimi mjesta kuda se kretala osmanska i crnogorska vojska i opisi utvrđenja. Iako je u prilogu dao vojne karte, kada se one detaljno pogledaju na njima nema svih lokacija koje on navodi. Ono što je još interesantnije je da on detaljnije opisuje kretanje i jedne i druge vojske od bilo kog našeg historičara ili pak knjaza Nikole ili Gvara Vukovića koji su ovaj rat opisali u svojim memoarima. Detaljnim pregledom naših današnjih vojnih karata uočava se da Sedes nije nigdje pogriješio u

navođenju toponima. Još jedna činjenica navodi nas na zaključak da je imao u posjedu neki dnevnik. Naime, on opisuje operacije iz dana u dan, čak navodi i vrijeme kada se i gdje nalazila koja vojska.

Knjiga se sastoji iz sledećih cjelina: *Osmanski vojni pohod na Crnu Goru (1876-1878)*, *Poduhvati obje strane od 23. jula do 1. septembra*, *Poduhvati na području u pravcu Skadra*, *Poduhvati na području u pravcu Novog Pazara*, *Osmanski vojni pohod na Crnu Goru (1877-1878)*.

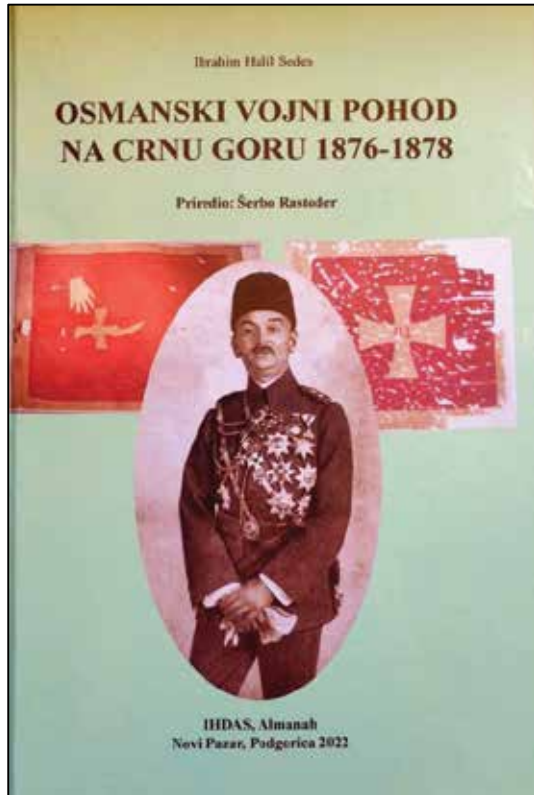
Kao dragocjenu dopunu Sedesovom pisanju o ovom vojnom pohodu akademik Rastoder je inkorporirao više od 180 prevedenih službenih dokumenata. Radi se o prepisci komande u Skadru sa Carskom kancelarijom i vojnim zapovjednicima, zatim prepiskama i dokumentima u vezi Hercegovine. Ova prevedena dokumenta imaju izuzetnu vrijednost jer iz njih otkrivamo mnoge za nas nepoznate podatke.

Osim opisivanja vojnih operacija, dragocjeni su opisi organizacije i jedne i druge vojske, njihovog brojnog stanja i durgih karakteristika, opisi utvrđenja.

Vjerujemo da je svega nekoliko rečenica priređivača koje ćemo citirati dovoljno da naučna i stručna javnost prepoznaju značaj ovog djela:

Da li sudovi, tvrdnje i činjenice iznijete u Sadesovom djelu u opreci ili sukobu sa onima prisutnim u crnogorskoj historiografiji i kako izgleda navedena komparacija? Zanimljivo je konstatovati da ima veoma malo oprečnih iskaza, pa i različitog tumačenja činjenica. Naprotiv, kod Sedesa su vrijednosni sudovi i atributi podređeni stručnoj vojnoj analizi polazaja, rasporeda i djelovanja sukobljenih strana. Sedes ne opravdava poraze, već analizira uzroke koji su doveli do njih, ne omalažavajući protivnika već ukazuje na njegove osobine...

Sedesovi podaci o broju žrtava sa crnogorske i osmanske strane razlikuju se od onih koje imamo u našoj historiografiji. Tako Sedes navodi na su Turci na Vučijem dolu izgubili 1.600 vojnika, dok Knjaz Nikola u svoji *Memoarima*

navodi da je poginulo 4.000 Turaka¹. Takođe, se znatno razlikuju podaci o broju poginulih Crnogoraca, Sedes navodi da ih je poginulo 300, a u crnogorskim izvještajima pominje se da je na crnogorskoj strani bilo 72 poginulih i 118 ranjenih². Podaci o poginulima u crnogorsko-turskom boju na relaciji Medun-Podgorica još više se razlikuju. Tako Sedes navodi: „Gubici divizije u ovoj borbi bili su 970 poginulih (šehida) iz redova regularne i pomoćne vojske, 406 ranjenih, 290 nestalih, što je 1.666 oficira i vojnika... Pretrpjeli gubitak Crnogoraca bio je više od 1000 ljudi.“ (str. 158), dok knjaz Nikola u svojim *Memoarima* kaže: „Turaka je poginulo preko 6000, mnoštvo oficira i 5 miralaja... I gubitak crnogorski bio je znatan. Palo je mrtvih i ranjenih 700 i poginulo je 7 oficira i 4 barjaktara...“³. Branko Pavićević, pozivajući se na *Glas Crnogorca* navodi: „Otomanski gubici bili su ogromni. Po *Glasi Crnogorca* regularne trupe imale su oko 7.000 izbačenih iz stroja, među kojima i pet pukovnika. Od 3.000 Zejbeka vratilo se samo 550, a od 5.000 Albanaca samo 2.000. Crnogorski bataljoni imali su, takođe, osjetne gubitke - 279 poginulih i 716 ranjenih.“⁴ Možda su ovi podaci opterećujući za jedan prikaz knjige, ali, upravo oni pokazuju koliki je značaj prevođenja i objavljivanja ove knjige, prije svega da bi se napravila uporedna analiza crnogorskih i turskih izvora za ključne događaje iz naše prošlosti. Ovakvih nepodudarnosti o broju poginulih i sa jedne i sa druge strane ima napretek, ali odabrani su podaci za bitke koje su najviše ostavile traga u crnogorskoj tradiciji. Na čitaocima je da prosude i da se zapitaju: zašto nijesu istraženi i turski izvori za našu istoriju? Svakako da se i podaci koje Sedes daje moraju razmatrati sa dozom rezerve, ali nas navode na potrebu da se pojedini periodi iz naše prošlosti temeljnije istraže, prvenstveno period osmanske vladavine na ovim prostorima, „da se vidi i druga strana“ kako uvaženi profesor Rastoder u svom uvodnom izlaganju u ovoj knjizi kaže. Ovim bi se stalo na kraj mitomaniji i proizvoljnom navođenju činjenica. Namjera nije umanjiti značaj velikih crnogorskih pobjeda, koje su nesporne, već provjeriti informacije o brojnosti vojske, broju poginulih i ranjenih. Nažalost, ne samo da su neistraženi izvori turske provincije, već u velikom mjeri i naši koji bi dali validne podatke. Važno je naglasiti da je ovo prva knjiga nekog turskog autora prevedena u Crnoj Gori. Takođe, napomenimo da je od svih 17 tomova koje je Sedes napisao o velikim ratovima koje je Osmansko carstvo vodilo od 1875. do 1878. ovo prva prevedena knjiga iz te edicije. Kako priređivač ističe: „Red je, da prva tako nešto otpočne, najmanja među njima, koja se u istoriji proslavila upravo ratujući protiv onih koji su to i opisali“. Mi ćemo na ovo dodati da je profesor Rastoder prvi prepoznao značaj prevođenja ovako važne knjige i učinio veliki pomak u rasvjetljavanju jednog značajnog perioda naše prošlosti iz turskog (osmanskog) ugla.

¹ Vidi: Kralj Nikola, *Memoari*, Cetinje, Titograd 1989, 376.

² Milutin Mijušković, *Velike crnogorske bitke*, Podgorica, 1997, 239.

³ Kralj Nikola, *Memoari*, Cetinje, Titograd 1989, 382.

⁴ Vidi: Branko Pavićević, *Istorija Crne Gore*, knjiga 4, tom 2, Podgorica 2004, 226.

Uzimajući u obzir brojnost i specifičnost sadržanih izvora, neupitan je doprinos ovog djela novim historijskim saznanjima. S obzirom da se mnogi podaci izneseni u Sedesovom djelu oprečni sa našim dosadašnjim saznanjima o Osmansko-crnogorskom ratu 1876-1878. razumno je očekivati da će ova knjiga podstaknuti nove rasprave u naučnoj i široj javnosti, služeći kao bitan prilog za dalja istraživanja o složenom periodu crnogorske historije koji i dalje zahtijeva analizu iz više perspektiva u cilju podizanja naučnih saznanja na viši nivo.

Upućujemo iskrene čestitke priređivaču i izdavačima, „Alamanahu“ i Institutu za historiju, demografiju i antropologiju Sandžaka, koji su prepoznali značaj prevođenja, priređivanja i štampanja ove knjige.